

2021-10-26

Ju2021/02514
Justitiedepartementet

SOU 2021:56 Nya regler om utländska föräldraskap och adoption i vissa fall – remissvar från RFSL

Detta är ett remissvar från RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter på utredningen om Nya regler om utländska föräldraskap och adoption i vissa fall (SOU 2021:56).

RFSL:s sammanfattade synpunkter

- RFSL välkomnar utredningen och merparten av dess förslag som underlättar möjligheten för barn födda utomlands att få båda sina föräldrar fastställda i Sverige.
- RFSL hade gärna sett en könsneutral lagstiftning med ett könsneutralt språk. Då en annan utredning pågår för att göra föräldraskapet könsneutral hade det varit ett naturligt steg att ta.
- RFSL välkomnar att föräldraskap för kvinnor som fått barn utomlands efter att en partner fött barn kommer att kunna godkännas i Sverige.
- RFSL önskar att barn som fötts efter en värdgraviditet i utlandet ska kunna få sina båda föräldrar fastställda på samma sätt som andra barn som fötts utomlands och beklagar att utredningen inte föreslår detta.
- RFSL välkomnar ändringarna i adoptionslagstiftningen, då detta kommer att underlätta för barn vars föräldrar separerat att kunna få båda sina föräldrar erkända genom adoption efter ett värdgraviditetsarrangemang eller en assisterad befruktning med okänd donator.
- Utredningen föreslår att det, under vissa förutsättningar, ska ges undantag för vederlagsförbudet vid adoption. Det gör att det inte kan användas som ett argument emot att fastställa ett föräldraskap efter värdgraviditet, vilket har hänt. RFSL tillstyrker det förslaget.
- RFSL hade gärna sett att utredningen hade klargjort situationen vid transpersoners föräldraskap och vad som händer när familjer med fler än två föräldrar flyttar till Sverige.

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter

The Swedish federation for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer and Intersex Rights

Telefon: +46 8 50 162 900

Postadress: Box 350, SE-101 26 Stockholm, Sweden

E-mail: forbund@rfsl.se

rfsl.se

RFSL:s utgångspunkter

Sverige behöver avlägsna alla de oskäligen hinder i lagstiftningen som försvårar för hbtqi-personer att bli föräldrar på det sätt som man vill eller att leva ett tryggt familjeliv. Den nuvarande lagstiftningen om föräldraskap för barn som fötts utomlands skapar problem för familjer där föräldrarna är av samma kön, är fler än två, har transerfarenhet eller där barnet har tillkommit via en värdgraviditet. Det har länge varit uppenbart att lagstiftningen måste förändras för att samkönade par inte ska diskrimineras och hamna i onödiga och påfrestande adoptionsprocesser. Därför välkomnar vi denna utredning och merparten av dess förslag.

RFSL har kontakt med flera familjer där den icke-födande kvinnan i ett samkönat par har nekats juridiskt föräldraskap på grund av Sveriges förlegade lagstiftning. Det blir ett betydande ingrepp i parens familjeliv och rörelsefrihet när ett föräldraskap som varit fastställt länge i ett annat land nekats vid en flytt till Sverige. Barnet försätts i en juridiskt väldigt osäker situation under den tid den bara har en juridisk förälder medan en adoptionsprocess pågår. Det kan inte vara barnets bästa. Två av familjerna driver nu sina fall till Europadomstolen.

Barnets bästa behöver stå i fokus för familjelagstiftningen oavsett om barnet har två föräldrar av olika kön, två föräldrar av samma kön, en förälder, växer upp med fler än två föräldrar eller har någon förälder som ändrat juridisk könstillhörighet. Alla barn som kommer att växa upp i Sverige, oavsett om de tillkommit i Sverige eller utomlands, måste ha samma rättigheter till sina föräldrar. Alla föräldrar, oavsett könsidentitet, sexuell läggning, samlevnadsform och genetisk koppling till ett barn, ska behandlas lika inför lagen.

Det är viktigt att vi har lagar som fungerar för alla, oavsett transbakgrund, och lagstiftningen måste ta höjd för att vissa transmän kan föda barn och donera ägg, samt att transkvinnor kan vara den som bidragit till spermier för ett barns tillblivelse.

RFSL anser att den person som vill sörja för barnets välmående och uppväxt och som ämnar gå in i ett föräldraskap för barnet ska anses vara ett barns förälder. Personens förhållande till en annan förälder borde vara ovidkommande, då det är relationen till och omsorgen för barnet som borde vara avgörande för en persons föräldraskap.

RFSL menar att barnet har ett intresse av att skyndsamt få sina rättsliga föräldrar fastställda, oavsett vilka val föräldrarna gjort inför dess tillblivelse och att ta hänsyn till detta i allra högsta grad får betraktas som barnets bästa. RFSL vill se en lagstiftning som minimerar eller helt avskaffar systemet med närståendeoptioner i fall där en förälder som inte fött barnet funnits med i barnets liv från start. Det är orimligt att personer som vill bli rättsliga föräldrar till ett barn som de varit med och planerat tillkomsten av ska behöva gå igenom en adoptionsprocess.

RFSL vill, så långt det är möjligt, att barn ska få kännedom om sitt ursprung, att få veta hur de har blivit till och vilka som har gett upphov till ägg respektive spermier. Vi anser att det är barnets bästa om det går att uppfylla. I de fall det inte går är det däremot inte rimligt att barnet ska hamna i kläm på grund av det. Lagstiftningen är till för att skydda föräldrar och barn, inte straffa och kontrollera personer som fått barn på sätt som lagstiftaren inte sanktionerat. Lagen bör istället möjliggöra för människor att bli föräldrar på sätt som fungerar för dem.

RFSL:s bedömning av utredningens förslag

Lagarnas namn

Lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor föreslås byta namn till lagen om föräldraskap i internationella situationer och även inkludera moderskap och föräldraskap för den kvinna i en samkönad relation som inte fött barnet. Lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden föreslås även omfatta föräldraskap för den kvinna i en samkönad relation som inte fött barnet och byta namn till lagen om erkännande av nordiska avgöranden om faderskap och vissa andra föräldraskap.

RFSL anser att det är olyckligt att utredaren inte tagit tillfället i akt att göra lagstiftningen och lagarnas namn könsneutrala. Det hade underlättat mycket, se nedan under rubriken "Utredningens luckor".

Föräldraskap efter assisterad befruktning i utlandet

Utredningen föreslår att en kvinna som är tillsammans med en kvinna som fött barn och som redan räknas som förälder till sitt barn i ett annat land ska få sitt föräldraskap erkänt i Sverige. Detta ska gälla både för svenskar som blivit föräldrar utomlands och personer som har medborgarskap i ett annat land som flyttar till Sverige.

Föräldraskap ska alltså kunna fastställas på samma sätt för kvinnor som det i nuläget görs för män i samma situation, vilket innebär att den diskriminering som kvinnor i samkönade relationer har utsatts för kommer att försvinna.

RFSL är mycket positiva till detta förslag. Det underlättar för familjer att flytta mellan länder och för barn till svenska medborgare att få svenskt medborgarskap. Det gör också att onödiga och utdragna adoptionsprocesser kan undvikas. Förslaget likställer också förutsättningarna för samkönade kvinnopar med dem som redan gäller för olikkönade par, vilket är rimligt.

Vi anser särskilt att det är positivt att ett föräldraskap ska kunna fastställas juridiskt även om barnet kommit till med anonym donator eller heminsemination i utlandet. Dagens situation där personer tvingas att adoptera sitt eget barn som de varit juridiska föräldrar till i utlandet är oacceptabel. Barn ska inte förlora en förälder och sin etablerade familj bara för att föräldrarna fått barn på ett specifikt sätt. Det är också bra att såväl föräldraskap som presumerats och bekräftats som föräldraskap som föräldraskap som tillkommit via domstolsbeslut ska kunna omvandlas till föräldraskap i Sverige.

I vissa fall kanske ett föräldraskap har uppkommit mellan personer som inte är eller har varit ihop med varandra, exempelvis om två vänner har fått barn ihop i utlandet. Det är lite oklart hur det blir för dem om de skulle flytta till Sverige med detta förslag.

För oss är det i utredningens förslag oklart ifall föräldraskapet kommer att fastställas på samma sätt för den kvinna som är gift eller sambo med en man som har fött barnet, eller för den man som är gift eller sambo med en man som har fött barnet? En könsneutral

formulering av en ny lag hade kunnat ge svar på dessa frågeställningar. RFSL vill påpeka vikten av att förtydliga hur myndigheterna ska göra för personer med transbakgrund, så att dessa inte hamnar i kläm på grund av en könad lagstiftning.

Föräldraskap efter en flytt till Sverige för barn som tillkommit efter surrogatarrangemang

I detta avsnitt ger utredningen förslag om regler för par som har sin hemvist utomlands och har fått barn via värdgraviditet. Om ett barn kommit till via en värdgraviditet kan den man som gett genetiskt upphov (sina spermier) till barnet fastställas som far till barnet i Sverige, men i nuläget finns enbart adoption att tillgå för den andra föräldern, oavsett om den är genetiskt kopplad till barnet eller inte via ägg.

Utredningen föreslår att den man eller kvinna som har fått barn via en värdgraviditet kan fastställas som mor eller far till barnet i Sverige även fast han eller hon inte har en genetisk koppling till barnet. Förutsättningen är att personen det gäller ska ha sin huvudsakliga anknytning till ett annat land än Sverige.

Vi ställer oss dock frågande till om staten i nuläget får reda på om ett barn fötts genom en värdgraviditet när ett olikkönat par flyttar till Sverige med sitt barn? Kommer inte helt enkelt lagens skrivningar om faderskap och moderskap att tillämpas rakt av även i framtiden och ett föräldraskap erkännas i Sverige utan prövning? RFSL:s oro blir att de nya skrivningarna enbart kommer att användas när två män eller två kvinnor flyttar till Sverige med sitt barn; att myndigheterna då kommer att känna sig tvungna att utreda hur barnet kommit till och hur länge de bott i respektive land för att kunna tillämpa denna lagstiftning. Det kan komma att innebära framtida särbehandling av samkönade par.

RFSL vill ha en lagstiftning där utländska föräldraskap erkänns i Sverige både för genetiska föräldrar och andra föräldrar utan skillnad mellan hur barnet kommit till. Vi anser att utredningens förslag kan vara ett steg i rätt riktning, men hade hellre sett ett förslag som inte gör skillnad på om barnet blivit till via samlag, assisterad befruktning eller genom en värdgraviditet.

Utredningens val att benämna föräldrar till alla barn som tillkommit genom värdgraviditet som "tilltänkta föräldrar" är problematiskt. I dessa fall, där personerna bor utomlands och får barn där, är personerna redan föräldrar till sitt barn både i praktiken och i juridisk mening. Barnet kanske är tio år gammalt vid flytten till Sverige och har haft båda sina föräldrar sedan födseln. Att i dessa fall kalla föräldrarna för "tilltänkta föräldrar" är nedvärderande och normativt.

Föräldraskap för barn som tillkommit efter surrogatarrangemang när de tilltänkta föräldrarna har sin huvudsakliga anknytning till Sverige

RFSL är eniga med Smer som i sitt remissvar på "Olika vägar till föräldraskap" menade att barnets intresse av rättssäkerhet och trygghet borde väga tyngre än statens intresse att motverka surrogatarrangemang i utlandet.

RFSL hade hellre sett en ordning där utländska föräldraskap kan godkännas i Sverige, oavsett hur barnet har kommit till. Istället för att genom adoption fastställa föräldraskapet för den genetiska faderns partner, vore det för barnet både enklare och tryggare att ett av utländsk myndighet fastställt föräldraskap godkänns för båda de tilltänkta föräldrarna, under förutsättning att det också finns ett medgivande från den person som fött barnet.

Trots dessa invändningar anser vi att utredningens förslag innebär ett steg framåt i rätt riktning.

Utredningen föreslår inga direkta förändringar i möjligheten att fastställa föräldraskap efter värdgraviditeter i utlandet för par som bor i Sverige. Däremot föreslås en förändring av adoptionslagstiftningen som innebär att adoption kan ske även om föräldrarna inte är gifta eller sambo eller om den fastställda föräldern inte ger sitt medgivande till adoptionen.

Utredningen fastslår att faderskapet för den man som bidragit till spermier oftast kan fastställas i Sverige, genom att använda skrivningar i IFL om godkännande av utländska faderskap, samt att lagstiftningen förenklades 2019 så att socialtjänsten kan hjälpa till även om barnet har hemvist utomlands om fadern har hemvist i Sverige.

Föräldrarnas val av konceptionssätt resulterar, efter denna process att fastställa faderskapet för den genetiska föräldern, i att barnet enbart kommer ha en rättslig förälder tills en adoption går igenom. Det kan i värsta fall ta upp till ett år även om utredningen framhåller att det borde gå snabbare. Det är inte till barnets bästa. Det är orimligt med en lagstiftning som sätter barnet i en osäker situation på grund att föräldrarna valt ett, i statens ögon, oönskat sätt att bli gravida på.

Utredningens förslag innebär att en person kan adoptera ett barn även om hen inte är gift eller sambo med barnets andra förälder om:

- den som vill adoptera har haft för avsikt att vårda och fostra barnet som sitt eget sedan barnets födelse,
- adoptionen kommer att bekräfta en faktisk familjerelation mellan barnet och den som vill adoptera, eller
- det finns synnerliga skäl att bifalla adoptionen.

Utredningen föreslår också att det, under vissa förutsättningar, ska ges undantag för vederlagsförbudet vid adoption. Det gör att det inte kan användas som ett argument emot att fastställa ett föräldraskap efter värdgraviditet, vilket har hänt. RFSL tillstyrker det förslaget.

Alla dessa förändringar underlättar för barn som tillkommit genom värdgraviditet att få en juridisk koppling till båda sina föräldrar och det välkomnar RFSL. Dagens ordning där det varit omöjligt att adoptera sitt eget barn om man har separerat från barnets andra förälder kan inte anses vara till gagn för barnet, därför är de föreslagna ändringarna välkomna.

De underlättar även för personer som separerat och fått barn gemensamt via assisterad befruktning i utlandet med anonym donator eller via heminsmination att adoptera. Det ser vi som en mycket välkommen konsekvens av det här lagförslaget. I nuläget är det inte ovanligt att en adoption av ett barn som kommit till på det viset stoppas för att föräldrarna har separerat och den födande föräldern motsätter sig adoption. De föreslagna ändringarna

bör rimligtvis vara applicerbara även i dessa situationer, vilket är en stor förändring i rätt riktning för dessa barn.

RFSL är dock kritiska till att en närståendeadoption överhuvudtaget måste genomföras. Det är för oss orimligt att den person som varit med om att planera barnet måste adoptera sitt eget barn. Det är extra orimligt med den lämplighetsprövning som görs av föräldern. Vad händer om föräldern anses som olämplig? Då har barnet bara en vårdnadshavare trots att två personer varit med och planerat barnet sedan starten. Hur kan det vara barnets bästa? Vi har en lagstiftning som gång på gång fastslår att ett barn, så långt möjligt och om det inte handlar om ensamstående som får barn med assisterad befruktning, har rätt till två föräldrar och att båda föräldrarna ska vara delaktiga i barnets liv. Samtidigt tillämpar man detta förfarande som riskerar att lämna ett barn med en förälder trots att det från början har funnits två föräldrar.

Utredningens förslag förbättrar situationen något för de barn som tillkommer utan att någon av föräldrarna bidragit med sina spermier för dess tillblivelse. I dessa fall måste båda personerna adoptera barnet och i och med utredningens förslag kommer det att bli möjligt även om personerna inte är gifta eller bor ihop.

Förslagen tar inte heller hänsyn till om en person har bidragit med sitt ägg för barnets tillblivelse. Vi anser att det blir märkligt att väldigt stor vikt läggs vid om en person har bidragit med sina spermier, men att en annan person bidragit med sitt genetiska material via ett ägg helt ignoreras.

Utredningens luckor

Könsneutral lagstiftning

Det pågår ett utredningsarbete om att göra föräldrabalken könsneutral. Trots detta har den här utredningen inte kommit med könsneutrala förslag (förutom kring förändringar i adoptionslagstiftningen). Det försvårar tolkningen av förslagen och gör att lagen ganska snabbt kommer att bli förlegad. Vi hade gärna sett ett samarbete mellan de två utredningarna så att förslagen från den här utredningen hade kunnat bli könsneutrala. Antalet paragrafer som behövts i den nya lagstiftningen hade förmodligen också blivit betydligt färre.

I de fall olika genetiska/kroppsliga kopplingar till barnet behöver beskrivas så skulle det kunna betecknas:

“Den som fött eller ska föda barnet”

“Den som inte fött eller inte ska föda barnet”

“Maken i äktenskapet”

“Den vars spermier använts”

“Den vars ägg använts”

Det skulle underlätta lagstiftningen och tolkningen av den avsevärt.

Fler än två föräldrar

I vissa länder kan ett barn ha fler än två juridiska föräldrar. Antingen har barnet haft fler än två föräldrar från födseln eller så har barnet fått en tredje förälder via third-parent-adoption. Eller så har barnet fler än två vårdnadshavare. Sådana familjer skulle kunna flytta hit exempelvis från USA, Kanada, Argentina, Finland eller Belgien. Utredningen har inte tagit hänsyn till att dessa familjer redan finns och kan komma att vilja flytta till Sverige. Hur ska det lösas när det händer? Ska barnet förlora en förälder vid flytt till Sverige och i så fall vilken förälder? Detta nämns inte av utredningen, vilket RFSL anser är en miss.

Transpersoners föräldraskap

Det är överhuvudtaget ganska oklart vad som händer när transpersoner fått barn i utlandet. En kvinna kan ju exempelvis vara den vars spermier använts vid en insemination för en värdgraviditet eller assisterad befruktning av en partner. En man kan ha fött ett barn men räknas som ett barns mor i hemlandet för att landet inte har en transvänlig lagstiftning, trots att han har manligt juridiskt kön. För oss är det oklart vad som händer i de fall en familj flyttar till Sverige med sitt barn som man fått via värdgraviditet och någon har transbakgrund.

Det framgår inte heller av utredningen vad som händer i de fall en person med könsneutralt juridiskt kön, exempelvis från Tyskland, skulle flytta hit med sitt barn.

Det hade varit önskvärt om utredningen hade nämnt dessa fall och klargjort vad som gäller i de olika situationerna.

Praktiken för par som flyttar till Sverige efter att ha fått barn utomlands

Idag är det inte helt lätt att veta hur man ska gå tillväga om man vill flytta till Sverige med sitt barn och bli registrerad som förälder här. På Skatteverkets webbplats står inget alls hur man gör om man är två mammor eller två pappor.

Det är väldigt viktigt att klargöra, både för myndighetsvärlden och för privatpersoner, hur allt ska gå till. Vem kan ta beslut i vilka frågor? Vart vänder man sig som förälder för att få sitt föräldraskap godkänt? Det är viktigt att det inte blir godtyckligt som det verkar vara nu, att i vissa fall anser familjerätten att de kan fastställa faderskap efter värdgraviditet och i andra fall måste man vända sig till tingsrätten. Det som händer nu är att familjerätten ibland fastställer ett föräldraskap på ett felaktigt sätt eftersom lagstiftningen är så krånglig. Det här förslaget kommer inte att göra lagstiftningen lättare att förstå, så det blir extra viktigt att rätt information når kommunerna. Ett bra steg på väg är de nya blanketterna om att fastställa föräldraskap som MFOF tagit fram, som gäller för föräldraskap där föräldrarna har sin hemvist i Sverige vid barnets födelse.

Vi anser att det vore rimligt om familjerätter med specialkompetens fick som sin uppgift att handha vissa typer av föräldraskap. Exakt hur detta skulle kunna införas skulle behöva utredas. Det är förståeligt att lagstiftningen i många fall är för krånglig och snårig för att alla kommuner ska ha full koll på hur exempelvis närståendeadoptioner, föräldraskap efter värdgraviditet eller regnbågsfamiljer som flyttar till Sverige ska hanteras. Vi har

högspecialiserad vård i Sverige där vi koncentrerat viss typ av vård som färre behöver till ett fåtal regioner. Kanske är det dags att på liknande sätt införa högspecialiserad familjerätt?

På grund av den svårförståeliga lagstiftningen finns det till och med vissa advokatbyråer som har specialiserat sig på att hjälpa föräldrar med det juridiska kring en värdgravitet. Ska det verkligen behövas? Borde det inte vara så transparent att man kan gå igenom processen utan att betala jurister för att det ska gå smidigt att få sitt föräldraskap erkänt?

Deidre Palacios
Förbundsordförande RFSL

Cal Orre
Samhällspolitiskt ansvarig RFSL